

Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ Η΄ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ;

Κούτρα,Κλειώ¹, Κριτσωτάκης, Γιώργος,² Ρουμελιωτάκη, Θεανώ,³ Ράτσικα, Νικολέτα,⁴
Κατσάπη, Χρυσούλα,⁵ Κουκούλη, Σοφία⁶

Περίληψη

Μια από τις σημαντικότερες μεταβάσεις κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης είναι η μετάβαση από το σχολείο στην εργασία. Ελάχιστοι ερευνητές έχουν ασχοληθεί με την επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου σε αυτή τη μορφή μετάβασης. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της επίδρασης του κοινωνικού και του οικονομικού κεφαλαίου στους τύπους μετάβασης από το σχολείο στην εργασία σε φοιτητικό πληθυσμό αξιοποιώντας συγχρονικά δεδομένα από ένα δείγμα 816 νέων ηλικίας από 18 έως 29 ετών προερχόμενο από αστικές και αγροτικές περιοχές της Κρήτης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος παραμένει στην εκπαίδευση και μάλιστα οικονομικά εξαρτημένο από άλλους, με μόνο το οικονομικό κεφάλαιο να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά τη μετάβαση των νέων. Τα αναφερόμενα ποσοστά του κοινωνικού κεφαλαίου των νέων ήταν συνολικά αλλά και ανά παράγοντα πολύ χαμηλά υποδεικνύοντας ότι οι νέοι δεν στηρίζονται σε αυτό στην αναζήτηση ευκαιριών και εργασίας σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνικό κεφάλαιο, νέοι, μετάβαση στην εργασία

Εισαγωγή

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου έχει τις ρίζες της σε κοινωνιολογικές προσεγγίσεις των Durkheim και Marx, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες συνεχώς κερδίζει την προσοχή διάφορων

-
1. Καθηγήτρια Εφαρμογών, τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΑΤΕΙ Κρήτης- Επικοινωνία: 2810379243, [e-mail: kkoutra@staff.teicrete.gr](mailto:kkoutra@staff.teicrete.gr)
 2. Επίκουρος Καθηγητής, τμήμα Νοσηλευτικής, ΑΤΕΙ Κρήτης- Επικοινωνία: 2810-379 552 [e-mail: gkritis@staff.teicrete.gr](mailto:gkritis@staff.teicrete.gr)
 3. Στατιστικός, Εργαστηριακή συνεργάτιδα του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, Μελέτη Ρέα, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Επικοινωνία: 6974126810, [e-mail: troumeliotaki@staff.teicrete.gr](mailto:troumeliotaki@staff.teicrete.gr)
 4. Επίκουρη Καθηγήτρια, τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΑΤΕΙ Κρήτης- Επικοινωνία: 2810-379527, [e-mail: ratsika@staff.teicrete.gr](mailto:ratsika@staff.teicrete.gr).
 5. Κοινωνική Λειτουργός ΚΑΠΗ Γαζίου, Εργαστηριακή συνεργάτιδα του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας. Επικοινωνία: 2810-831243, [e-mail: xkatsapi@staff.teicrete.gr](mailto:xkatsapi@staff.teicrete.gr)
 6. Επίκουρη Καθηγήτρια, τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΑΤΕΙ Κρήτης- Επικοινωνία: 2810-379517, [e-mail: koukouli@staff.teicrete.gr](mailto:koukouli@staff.teicrete.gr)

επιστημονικών πεδίων και ερευνητών. Πολλοί αντ' αυτού αναφέρονται στον «κοινωνικό ιστό», στα «κοινωνικά δίκτυα» ή στην «κοινωνία πολιτών» (Koutra et al., 2012).

Ο ορισμός της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου είναι μάλλον δύσκολο εγχείρημα (Κριτσωτάκης, 2009). Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένας σύνθετος όρος με πολλές διαστάσεις (κοινωνική συνοχή, εμπιστοσύνη, συμμετοχή, ανταποδοτικότητα, αλληλεγγύη) που με τη σειρά τους μπορούν να επηρεάζουν δείκτες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Γκιωνάκης κ.α., 2005). Παρακάτω αναλύονται συνοπτικά τα βασικά σημεία των θεωρητικών προσεγγίσεων του κοινωνικού κεφαλαίου στα οποία η σύγχρονη βιβλιογραφία έχει επικεντρώσει τα φώτα της. Αυτές έχουν ως κύριους εκφραστές τους τον P. Bourdieu (1984), τον J. Coleman (1987, 1994) και τον R. Putnam (1993, 2000).

Οι κύριοι εκφραστές του κοινωνικού κεφαλαίου

Robert Putnam

Ένας από τους κύριους θεωρητικούς, που έκανε ευρέως γνωστή την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ο Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας R. Putnam (1993, 2000). Γι' αυτόν το κοινωνικό κεφάλαιο είναι «*τα στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης, όπως τα δίκτυα, οι κανόνες και η εμπιστοσύνη που προάγουν το συντονισμό και τη συνεργασία για το κοινό καλό*» (Putnam 1993, p. 41). Με την έρευνά του στις τοπικές κυβερνήσεις στη Βόρεια και Νότια Ιταλία, ανακάλυψε ότι οι περιοχές με χαμηλό κοινωνικό κεφάλαιο διοικούνται από μη αποδοτικές τοπικές κυβερνήσεις και μαστίζονται από διαφθορά και αποσύνθεση (Putnam, 2000). Βασική τοποθέτησή του είναι ότι οι κοινωνικοί θεσμοί είναι αυτοί που θα πρέπει να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη στους πολίτες και να τους προτρέψουν να συμμετάσχουν στα κοινωνικά δίκτυα ώστε να επιτευχθεί το κοινό καλό για το σύνολο (Koutra et al., 2012). Η συμμετοχή, η αλληλεπίδραση, η αμοιβαία βοήθεια και η ενσωμάτωση θεωρούνται ότι προάγουν τη συλλογική δράση.

Από τα προηγούμενα μπορεί να γίνει κατανοητό ότι το κοινωνικό κεφάλαιο, σύμφωνα με τη θεώρηση του Putnam, είναι ένα συλλογικό χαρακτηριστικό (Woolcock, 2001). Παρομοίως, οι Lochner και συν. (1999) προσδιορίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο ως 'δομικό στοιχείο της κοινωνίας' (Κριτσωτάκης, 2009).

Οι ιδέες του Putnam, παρά την επιρροή που έχουν ασκήσει στους επιστήμονες, έχουν δεχθεί έντονη κριτική για πλήθος ζητημάτων που άπτονται τόσο της θεωρητικής σαφήνειας, όσο και της πρακτικής εφαρμογής της θεωρίας του. Η Cattel (2001) ερευνώντας υποβαθμισμένες περιοχές του Λονδίνου ταυτοποίησε τουλάχιστον έξι διαφορετικές τυπολογίες κοινωνικών δικτύων. Αυτά διαφοροποιούνται σε δομή, λειτουργία και διαπροσωπικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με τα όσα καθόρισε ο Israel (1985). Επιπλέον, η ίδια ερευνήτρια κατέληξε, όπως

και οι Onyx και Bullen (2000), ότι σε αντίθεση με τη θεωρία του Putnam, η συμμετοχή σε ομάδες δεν είναι η κύρια πηγή κοινωνικού κεφαλαίου για τον πληθυσμό.

James Coleman

Οι Coleman (1987, 1994) και Bourdieu (1984), οι άλλοι δύο κύριοι θεωρητικοί του κοινωνικού κεφαλαίου, είναι αντίθετοι με τη θεωρητική τοποθέτηση του Putnam. Σύμφωνα με τη δική τους προσέγγιση, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι κυρίως ατομικό χαρακτηριστικό, που τα άτομα αξιοποιούν προς όφελός τους. Ενώ όμως ο Coleman ορίζει «*το κοινωνικό κεφάλαιο ως ατομικό αγαθό*», το βλέπει παράλληλα και «*ως δομική κοινωνική πηγή*» (Coleman, 1994), αναδεικνύοντας στη λειτουργία του και έναν κοινωνικό χαρακτήρα. Μέσα από την έρευνά του διαπίστωσε ότι τα οφέλη του κοινωνικού κεφαλαίου διαχέονται, και είναι δυνατόν να τα καρπώνονται άτομα, τα οποία δεν συνετέλεσαν στην ανάπτυξή του (Coleman, 1994).

Για τον Coleman, το κοινωνικό κεφάλαιο θεωρείται βασικός πόρος γιατί εσωκλείει προσδοκίες από την αλληλεγγύη και απλώνεται πέρα από ένα καθορισμένο άτομο σε ευρύτερα δίκτυα των οποίων οι σχέσεις κυριαρχούνται σε μεγάλο βαθμό από εμπιστοσύνη και κοινές αξίες (Field, 2003). Το κοινωνικό κεφάλαιο μεταβιβάζεται από τους ενηλίκους στους νέους και από τους γονείς στα παιδιά τους (Koutra et al., 2012). «Οι πόροι που ενυπάρχουν στις οικογενειακές σχέσεις και στις κοινωνικές οργανώσεις της κοινότητας είναι χρήσιμοι στη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών ή των νέων. Αυτοί διαφέρουν από άτομο σε άτομο και αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα για τα παιδιά και τους εφήβους στην ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου» (Coleman, 1994).

Pierre Bourdieu

Τέλος, ο Bourdieu υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ο κύριος τρόπος με τον οποίο διατηρεί την εξουσία της και τις κοινωνικές ανισότητες η άρχουσα τάξη (Κριτσωτάκης, 2009). Τόσο ο Bourdieu (1997) όσο και η Lin (2001) υποστηρίζουν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένας ευφημισμός για τα ατομικά δίκτυα και τις προσωπικές διασυνδέσεις. Το άτομο δρα επειδή θεωρεί ότι μέσα από την ιδιότητα μέλους μπορεί να πετύχει τους στόχους του και να αποκομίσει υλικά ή συμβολικά οφέλη. Δίνει μεγαλύτερη έμφαση στους κάθετους δεσμούς και στην αναπαραγωγή άνισων και δυνατών σχέσεων (Koutra, 2015). Εδώ, το κοινωνικό κεφάλαιο αντανακλά την αρνητική έννοια της έκφρασης «*Δεν είναι τι ξέρεις, αλλά ποιόν*» (Gauntlett, 2011).

Σύμφωνα με τον Bourdieu το κοινωνικό κεφάλαιο είναι μέσο κατοχύρωσης των ελίτ καθώς τους διασφαλίζει ότι οι «*λάθος*» άνθρωποι δεν θα ενταχθούν στους κύκλους τους (Bourdieu, 1986). Αυτή η θεωρητική προσέγγιση αναδεικνύει δυο βασικά στοιχεία, τις νόρμες/κανόνες και την πρόσβαση σε θεσμικές πηγές (Dika & Singh, 2002). Ο Bourdieu υποστηρίζει ότι αυτά τα δυο στοιχεία αξιοποιούνται σε δυο βασικές διαστάσεις: α) τα κοινωνικά δίκτυα-σχέσεις και β) την κοινωνικοποίηση, μέσω της οποίας η ομάδα μεταβιβάζει κοινωνικές υποχρεώσεις στα

μέλη της (Morrow, 2001). Η προσέγγιση του Bourdieu μας υπενθυμίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο έχει και αρνητική πλευρά και είναι δυνατόν να δημιουργεί και αποκλεισμούς (Fram, 2004).

Διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου

Ο Putnam είναι αυτός που εισήγαγε τις τρεις διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου: του «bonding», του «bridging», και του «linking» κοινωνικού κεφαλαίου (Koutra et al., 2014). Για πολλούς αυτές οι τρεις διαστάσεις αποτελούν τη συνέχεια της συζήτησης των όρων «δυνατά» και «αδύναμα» δίκτυα του Granovetter (1973).

Το «bonding» αναφέρεται στους οριζόντιους στενούς δεσμούς ανάμεσα σε άτομα ή ομάδες που μοιράζονται παρόμοια κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η οικογένεια, οι στενοί φίλοι, οι γείτονες. Αυτός ο δεσμός έχει την τάση να ενδυναμώνει αποκλειστικές ταυτότητες και ομοιογενείς ομάδες. Συχνά είναι μη ανεκτικός στη διαφορετικότητα και δεν παράγει οφέλη συνεργασίας και εμπιστοσύνης για την ευρύτερη κοινωνία. Σχετικά με τους νέους αναφέρεται στους στενούς δεσμούς φιλίας και συμμετοχής σε ομάδες που δεν προάγουν απαραίτητα και την κοινωνική συνοχή (Koutra et al., 2014).

Το «bridging» και το «linking» αναφέρονται σε δεσμούς με διαφορετικές ομάδες. Το «bridging» είναι πιο εξωτερικευμένο και αφορά οριζόντιες σχέσεις με άτομα διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Αναπτύσσεται μεταξύ ατόμων που κοινωνικοποιούνται σε ομάδες με ανομοιογενή χαρακτηριστικά όπως, για παράδειγμα, σε οργανώσεις που βασίζονται στα κοινά ενδιαφέροντα των μελών τους και υπερβαίνουν τις διαφορές στην εθνικότητα, θρησκεία, επάγγελμα και κοινωνικοοικονομική θέση (Hope et al., 2007). Αυτές οι «γέφυρες» συνθέτουν σημαντικά οχήματα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη για την ευρύτερη κοινωνία (World Bank, 2001). Αντίθετα, η έλλειψη αυτής της μορφής κοινωνικού κεφαλαίου οδηγεί σε φυλετικές και εθνικές διαταραχές. Για τους νέους αποτελεί υποστηρικτικό μηχανισμό για την είσοδό τους στην αγορά εργασίας (Lalit, 2014).

Τέλος το «linking» αναφέρεται σε κάθετες σχέσεις, οι οποίες βοηθούν τα άτομα να κερδίσουν πρόσβαση σε διαφορετικές και ευρύτερες πηγές και δομές δύναμης προκειμένου να επιτύχουν κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Αυτή η μορφή κοινωνικού κεφαλαίου είναι δυνατό να μειώσει τις ανισότητες διότι ενθαρρύνει τα άτομα να αισθανθούν ευθύνη για τους άλλους πέρα από τη δική τους ομάδα (Foley & Edwards, 1999). Αντίθετα, το φτωχό «linking» συνεπάγεται ανισότητα στην οικονομία και την ευημερία.

Κοινωνικό κεφάλαιο και μετάβαση από το σχολείο στην εργασία

Μια από τις σημαντικότερες μεταβάσεις κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης είναι η μετάβαση από το σχολείο στην εργασία (Vondracek, 1998). Οι τρόποι μετάβασης τους οποίους επιλέγουν οι νέοι ενήλικοι έχουν πολύ σημαντικές συνέπειες στη μετέπειτα ζωή τους (Kohn & Schooler, 1983). Ελάχιστες μελέτες έχουν διερευνήσει τους στόχους που σχετίζονται με τους

κοινωνικούς δεσμούς και τις σχετικές με αυτούς πηγές στη μετάβαση από το σχολείο στην εργασιακή ζωή.

Το κοινωνικό κεφάλαιο ή το σημείο κλειδί αυτού - τα κοινωνικά δίκτυα - παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην ένταξη στην αγορά εργασίας. Οι Holland et al. (2007) σε μελέτη τους για τους διάφορους τύπους μετάβασης των νέων κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μορφές του κοινωνικού κεφαλαίου «bonding» και «bridging», που αναπτύχθηκαν από τον Putnam (2000), είναι μεν σημαντικές, αλλά με διαφορετική επίδραση στην πραγμάτωση αυτών των μεταβάσεων σε διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα.

Πρόσβαση στην εργασία και κινητικότητα με στόχο την επαγγελματική ανέλιξη είναι δυνατόν να επιτευχθούν μέσω κοινωνικού κεφαλαίου (Mouw, 2003). Ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου στην αγορά εργασίας έχει αναπτυχθεί κυρίως θεωρητικά από τους κοινωνιολόγους (Lin, 1999), ενώ τα εμπειρικά δεδομένα είναι περιορισμένα. Οι περισσότεροι εξ αυτών έχουν επικεντρωθεί στην επίδραση των κοινωνικών δικτύων στην ένταξη ενός ατόμου στο εργατικό δυναμικό και στη διαδικασία αναζήτησης εργασίας (Montgomery, 1991; Cahuc & Fontaine, 2002). Διαφορετικοί τύποι και πρότυπα κοινωνικών δικτύων οδηγούν σε επιτυχημένη μετάβαση από την ανεργία στην εργασία μειώνοντας το κόστος από την αναζήτηση της εργασίας τόσο για τους εργαζόμενους, όσο και για τους εργοδότες. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στα προβλήματα σχετικά με την κινητικότητα των εργαζομένων από χαμηλότερες σε υψηλότερες θέσεις εργασίας και σε θέματα μισθολογικής εξέλιξης (Culliney, 2014). Πιο συγκεκριμένα, η εύρεση εργασίας μέσω δικτύων έχει συσχετιστεί με την ταχύτερη αποδοχή της προσφοράς εργασίας (Holzer, 1987), μεγαλύτερη ικανοποίηση από την εργασία (Granovetter, 1995), μικρότερο ποσοστό παραιτήσεων (Datcher, 1983), αλλά όχι και με υψηλότερους μισθούς (Granovetter, 1995).

Παλαιότερες μελέτες έχουν εξετάσει την αποτελεσματικότητα των δικτύων στην εύρεση και την ποιότητα της εργασίας κυρίως μέσα από τη μέτρηση του μισθού. Σύμφωνα με έρευνα του Granovetter (1973), αν και τα άμεσα δίκτυα (συγγενείς και κοντινοί φίλοι) έχουν μια επίδραση στη μετάβαση στην εργασία, όμως τα χαλαρά δίκτυα (π.χ. συνάδελφοι) είναι σημαντικότερα τόσο για τη μετάβαση, όσο και για τη μισθολογική εξέλιξη του ατόμου, αναδεικνύοντας ότι το «bridging» κοινωνικό κεφάλαιο είναι αποτελεσματικότερο από το «bonding» στη μετάβαση των νέων από το σχολείο στην εργασία. Αντίθετα, η Montgomery (1992) υποστήριξε ότι η δικτύωση έχει θετική επίδραση στη μετάβαση στην εργασία, αλλά χωρίς αυτό να συνεπάγεται υψηλότερο μισθό. Το κοινωνικό κεφάλαιο πέρα από τα σημαντικά οφέλη του στην κινητικότητα (Boxman et al., 1991) και στην εργασία (Fernandez et al., 2000) παρέχει πλεονεκτήματα διευκολύνοντας τις προαγωγές (Burt, 1992), ενισχύοντας το μοίρασμα της γνώσης και εμπειρίας, το πνεύμα της ομαδικότητας και της εμπιστοσύνης και συνεισφέρει στη μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας στην εργασία λόγω της οργανικής σταθερότητας και αλληλοκατανόησης (Cohen & Prusak, 2001).

Οι άνθρωποι συχνά επιδιώκουν ατομικούς στόχους (Meegan & Berg, 2001) μέσω των κοινωνικών τους σχέσεων με πολλούς τρόπους. Μέσα από αμοιβαίες κοινωνικές σχέσεις εμπιστοσύνης, διαλόγου και αλληλεπίδρασης δομείται το κοινωνικό κεφάλαιο των νέων εφοδιάζοντάς τους με ευκαιρίες να αποκτήσουν πληροφορίες, να παρατηρήσουν, να λάβουν αποφάσεις, να δράσουν, να αποκτήσουν γνώσεις για να επιλύσουν τις καθημερινές προκλήσεις (Raffo & Reeves, 2010). Σημαντικοί «άλλοι» παρέχουν πόρους, υποστήριξη, συμβουλές και καθοδήγηση που οδηγούν στην επιτυχημένη ολοκλήρωση των στόχων ενός ατόμου (Lin, 2001). Με αυτή την έννοια το κοινωνικό κεφαλαίο αφορά σε ατομικά κοινωνικά δίκτυα και συσχετιζόμενους πόρους (Burt, 1992, Flap & Boxman, 2001, Lin, 2001, Portes, 1998) από τα οποία τα άτομα επωφελούνται με πολλούς τρόπους (Burt, 1992, Lin, 2001).

Τα κοινωνικά δίκτυα παίζουν σημαντικό ρόλο όταν τα άτομα μπαίνουν σε μια νέα κοινωνική σφαίρα όπως αυτή της μετάβασης από το σχολείο στην εργασία. Για παράδειγμα, οι Blustein et al. (2004) δίνουν έμφαση στη σημασία και στην εξέλιξη της επαγγελματικής σταδιοδρομίας ενός προσώπου. Οι άνθρωποι καθώς μπαίνουν στην αγορά εργασίας κερδίζουν πρόσβαση σε σημαντικές ευκαιρίες και πληροφορίες (Burt, 1992, Granovetter, 1995). Οι κοινωνικοί δεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίηση των στόχων που θέτει ένα άτομο (Flap & Boxman, 2001, Lin, 2001) και έχουν τη δυνατότητα να καθοδηγήσουν (mentoring) κάποιον στην έναρξη της καριέρας του (Higgins, 2001).

Παρόλα αυτά δεν είναι τα κοινωνικά δίκτυα που είναι σημαντικά κατά τη μετάβαση, αλλά το είδος των κοινωνικών πόρων που γίνονται προσβάσιμοι μέσω των κοινωνικών δικτύων. Ένα σημαντικό ποιοτικό χαρακτηριστικό των κοινωνικών πόρων είναι το επαγγελματικό κύρος και η κοινωνικοοικονομική θέση των ατόμων που συνθέτουν το κοινωνικό δίκτυο (SES) (DeGraaf & Flap, 1988). Οι κοινωνικές επαφές είναι σημαντικές λόγω του ότι επιτρέπουν την πρόσβαση σε πόρους όπως οι πληροφορίες και η κοινωνική επιρροή (Lin, 2001). Επιπρόσθετα, η σύνθεση του προσωπικού δικτύου μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στο πώς και πότε κάποιος έχει πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες (Burt, 1992).

Ο Granovetter (1973), για παράδειγμα, υποστήριξε ότι τα δίκτυα που χαρακτηρίζονται αδύναμα και χαλαρά προσφέρουν περισσότερες νέες πληροφορίες από ό,τι τα δίκτυα με ισχυρούς δεσμούς όπως της οικογένειας και των φίλων. Τα τελευταία φαίνεται να αναπαράγουν τις ίδιες πληροφορίες, ενώ αντίθετα τα πρώτα είναι συχνά μια γέφυρα με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και συνεπώς πρόσβαση σε νέες πληροφορίες. Στο ίδιο μήκος κύματος και η μελέτη των Raffo και Reeves (2010) προτείνει τέσσερις τύπους κοινωνικού κεφαλαίου: 'αδύναμο' (weak), 'ισχυρό' (strong), 'μεταβαλλόμενο' (changing) και 'ρευστό' (fluid) κοινωνικό κεφάλαιο. Οι τέσσερις αυτοί τύποι ερμηνεύουν το πώς νέοι με φαινομενικά κοινά χαρακτηριστικά απολαμβάνουν διαφορετικές εμπειρίες λόγω των ξεχωριστών κοινωνικών τους σχέσεων και αλληλεπιδράσεων. Πολλές πληροφορίες σχετικές με την εργασία μεταβιβάζονται μέσω των κοινωνικών δικτύων. Οπότε το άτομο που αναζητά

εργασία πρέπει να ενθαρρύνεται να διοχετεύσει την αναζήτηση εργασίας μέσω αυτών, καθώς έχουν πηγές και επαφές στην αγορά. Δεδομένου ότι ο εργοδότης αξιοποιεί συχνά το δικό του δίκτυο για να προσλάβει νέους υπαλλήλους, είναι σημαντικό τα άτομα που αναζητούν εργασία να ενεργοποιούν τις προηγούμενες επαφές με τους εκπαιδευτές, τους συναδέλφους και άλλους με σκοπό να εντοπίσουν κατάλληλα άτομα για διαμεσολάβηση.

Συνοψίζοντας, τα δεδομένα αναδεικνύουν την επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου στην αγορά εργασίας με ποικίλους τρόπους, στη μετάβαση στην εργασία και γενικότερα στην πρόσβαση σε ευκαιρίες και πόρους. Σε συμφωνία με τον Li (2008), το κοινωνικό κεφάλαιο – σε συνάρτηση με το ανθρώπινο κεφάλαιο – επηρεάζει σημαντικά την εργασιακή κατάσταση και τις αποδοχές του ατόμου.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της επίδρασης του κοινωνικού και του οικονομικού κεφαλαίου σε τρεις διαφορετικούς τύπους μετάβασης από το σχολείο στην εργασία σε νέους από 18 έως 29 ετών της Κρήτης.

Μεθοδολογία

Η έρευνα ήταν συγχρονική (cross-sectional), επιτόπια, δειγματοληπτική. Για τη δειγματοληψία ελήφθη υπόψη η απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001 καθώς ήταν τα μόνα στοιχεία τα οποία είχαμε στη διάθεσή μας μέχρι τη χρονική περίοδο έναρξης της μελέτης πεδίου. Η ομάδα-στόχος ήταν νέοι, άνδρες και γυναίκες, 18-29 ετών, που διέμεναν στην Κρήτη το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Η έρευνα περιορίστηκε στους νομούς Ηρακλείου και Ρεθύμνης, ενώ για την τυχαία δειγματοληψία ελήφθησαν υπόψη τέσσερα δημογραφικά χαρακτηριστικά: το φύλο, η ηλικιακή ομάδα (18-19, 20-24 και 25-29 ετών), ο βαθμός αστικότητας με βάση τον τόπο κατοικίας (αγροτική ή αστική) και ο νομός. Το τελικό δείγμα αποτελείτο συνολικά από 816 άτομα (ποσοστό συμμετοχής 81,6%). Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων του δείγματος διέμενε στο Νομό Ηρακλείου (85,5%). Στην πλειοψηφία τους οι νέοι κατοικούσαν σε αστική περιοχή (73,6%) και ήταν γυναίκες (53,9%). Το 50% αυτών ανήκαν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα (20-24 ετών), ήταν Ελληνικής καταγωγής (95,7%) και σχεδόν οι μισοί διέμεναν στο ίδιο σπίτι με τους γονείς τους (44,4%). Η συγκέντρωση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε το χρονικό διάστημα 2013-2014. Οι ερευνητές διασφάλισαν τις αρχές προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ενώ με σχετικό έντυπο συγκατάθεσης που προηγείτο του ερωτηματολογίου οι ερωτώμενοι είχαν πλήρη γνώση και ενημέρωση για τον σκοπό της έρευνας. Η παρούσα εργασία αποτελεί τμήμα ευρύτερης μελέτης με θέμα «Η διαδικασία μετάβασης από τη νεότητα στην ενηλικίωση: μια μελέτη στους νέους της Κρήτης» και χρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης 'Αρχιμήδης III – Ενίσχυση ερευνητικών ομάδων στο ΤΕΙ Κρήτης' (υποέργο 4) (Κουκούλη και συν, 2015).

Ερευνητικό εργαλείο

Για τη συγκέντρωση των ποσοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με 54 κλειστές και ανοικτές ερωτήσεις που ανήκαν στους εξής κύριους θεματικούς άξονες: κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος (συμπεριλαμβανομένων του φύλου, της ηλικίας, του εκπαιδευτικού επιπέδου, της περιφέρειας κατοικίας, της οικογενειακής κατάστασης και του επαγγέλματος), ερωτήσεις για την εκπαίδευση των νέων και των οικογενειών τους καθώς και για τα μελλοντικά τους σχέδια για την εκπαίδευση, ερωτήσεις για την εργασία, τον τύπο απασχόλησης και το εισόδημα, ερωτήσεις για τις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις, ερωτήσεις για το κοινωνικό κεφάλαιο, και τέλος ερωτήσεις για ατομικές συνήθειες υγείας με κύρια αναφορά στο κάπνισμα και την κατανάλωση αλκοόλ. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται οι μεταβλητές που αξιοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη μελέτη.

Η μετάβαση από τη νεότητα στην ενηλικίωση

Για να απαντηθεί το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της μελέτης, δηλαδή η συσχέτιση του σταδίου μετάβασης από τη νεότητα στην ενηλικίωση των νέων του συγκεκριμένου δείγματος με τους πιθανούς παράγοντες που σχετίζονται με αυτή, έπρεπε να μετρηθεί η 'μετάβαση' με συγκεκριμένους δείκτες. Για να αναδείξουμε μια τυπολογία 'μεταβάσεων' χρησιμοποιήθηκαν δύο προσεγγίσεις:

- I. **Η ανάλυση συστάδων (cluster analysis)** σύμφωνα με την οποία οι ομάδες επιλέγονται αυτόματα από το πρόγραμμα σύμφωνα με τις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της μετάβασης. Στην προσέγγιση αυτή για τη δημιουργία των ομάδων επελέγησαν από την ερευνητική ομάδα οι εξής μεταβλητές του ερωτηματολογίου που μετρούν τη μετάβαση: εργασιακή απασχόληση (ναι/όχι), οικογενειακή κατάσταση (άγαμος/ σε σχέση/ συμβίωση με σύντροφο / έγγαμος/ διαζευγμένος), μορφές συμβίωσης (με γονείς/ δική του οικογένεια/ μόνος-η/ άλλα άτομα), επίπεδο εκπαίδευσης που είχε ολοκληρώσει ο/η ερωτώμενος/η (υποχρεωτική, Λύκειο, ΑΕΙ). Από την ανάλυση συστάδων ταυτοποιήθηκαν τρεις ομάδες: (1) αυτοί που συμβιώνουν με τους γονείς, είναι άγαμοι, έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και εργάζονται (42,1%), (2) όσοι μένουν μόνοι, είναι άγαμοι, έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση και δεν εργάζονται (37,6%) και (3) εκείνοι που ζουν με τη δική τους οικογένεια, έχουν σύντροφο ή είναι έγγαμοι, έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση και εργάζονται (20,4%).
- II. Στη δεύτερη προσέγγιση επιλέξαμε να ορίσουμε εμείς τις ομάδες οι οποίες **ανάλογα με το βαθμό εξάρτησης ή ανεξαρτησίας από τους γονείς βρίσκονται σε τρία στάδια μετάβασης:** (1) όσοι είναι εντελώς εξαρτώμενοι

από τη στήριξη των γονέων ή άλλων και είναι αυτοί που δεν εργάζονται, ζουν με τους γονείς και είναι άγαμοι ή σε σχέση (n=128, 16,6%), (2) όσοι είναι εντελώς ανεξάρτητοι διότι εργάζονται, δεν ζουν με τους γονείς, συμβιώνουν με τον σύντροφό τους ή τη δική τους οικογένεια και δεν σπουδάζουν (n=70, 9,1%) και (3) όσοι δεν ανήκουν σε καμία από τις άλλες δυο κατηγορίες και βρίσκονται σε μια ενδιάμεση κατάσταση μετάβασης (n=574, 74,4%).

Η μέτρηση του οικονομικού κεφαλαίου

Η μέτρηση του οικονομικού κεφαλαίου των νέων στηρίχθηκε στην ερώτηση «*Το εισόδημα από την εργασία σου επαρκεί για να ζεις αυτόνομα;*». Εκείνοι που έδωσαν απάντηση «ναι» κατηγοριοποιήθηκαν ως ανεξάρτητοι οικονομικά και αντίθετα στην απάντηση «όχι» κατηγοριοποιήθηκαν ως εξαρτημένοι οικονομικά.

Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου

Η Κλίμακα Ποσοτικής Εκτίμησης του Κοινωνικού Κεφαλαίου (SCQ) αναπτύχθηκε στην Αυστραλία από τους Onyx και Bullen (2000), μεταφράστηκε και αξιολογήθηκε στην Ελλάδα ψυχομετρικά (Κριτσωτάκης και συν., 2010). Το τελικό εργαλείο συνθέτουν 36 ερωτήσεις οι οποίες σχηματίζουν 8 παράγοντες που μετρούν διαφορετικές διαστάσεις του όρου, και συγκεκριμένα τις: Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα, Ανάπτυξη στο Κοινωνικό Πλαίσιο, Αισθήματα Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας, Σχέσεις με τους Γείτονες, Σχέσεις με Συγγενείς και Φίλους, Ανοχή στη Διαφορετικότητα, Εκτίμηση της Ζωής και Σχέσεις στην Εργασία (Kritsotakis et al., 2008). Η βαθμολόγηση του εργαλείου πραγματοποιείται είτε για το σύνολο της κλίμακας, είτε για τους επιμέρους παράγοντες που την αποτελούν. Σε όλες τις ερωτήσεις, υψηλότερη βαθμολογία σε μια 4βάθμια κλίμακα τύπου Likert αποτελεί ένδειξη περισσότερου κοινωνικού κεφαλαίου. Με τί τιμές συνολικά έχει κάποιος υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο, μέτριο ή χαμηλό; Οι επιλογές των απαντήσεων διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τύπο της ερώτησης, για παράδειγμα: Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση/Ναι, οπωσδήποτε, Καθόλου/Πολύ, Όχι, ούτε μία φορά/Ναι, συχνά.

Στατιστική ανάλυση

Για τη δημιουργία διαφορετικών ομάδων (συστάδων) των νέων με βάση το στάδιο μετάβασης στο οποίο βρίσκονταν κατά την περίοδο που διεξήχθη η μελέτη, εφαρμόστηκε η μέθοδος της ανάλυσης κατά συστάδες δύο επιπέδων (Two Step Cluster Analysis). Κατά τη μέθοδο αυτή, τα άτομα ομαδοποιούνται σε συστάδες σύμφωνα με τις μεταβλητές που περιγράφουν τη διαδικασία της μετάβασης. Οι μεταβλητές που εξετάστηκαν ήταν οι λόγοι εξαιτίας των οποίων ο/η νέος/α έφυγε από το σπίτι (μένω ακόμα με γονείς, για σπουδές, άλλοι λόγοι), η εργασιακή κατάσταση (εργαζόμενος, άνεργος), η αστικότητα περιοχής κατοικίας (αστική, αγροτική), η οικογενειακή κατάσταση (μόνος/η, σε περιστασιακή σχέση, σε μόνιμη σχέση, έγγαμος/η),

ηλικία, οικονομική εξάρτηση (ανεξάρτητος/η, εξαρτώμενος/η). Η επιλογή της μεθόδου Two Step Cluster Analysis βασίστηκε στο γεγονός ότι είναι κατάλληλη για τη διαχείριση μεγάλων βάσεων δεδομένων και διαφορετικών τύπων μεταβλητών. Επίσης η τεχνική αυτή επιλέγει αυτόματα τον κατάλληλο αριθμό ομάδων σύμφωνα με τα δεδομένα της μελέτης.

Για τη διερεύνηση της επίδρασης κοινωνικο-δημογραφικών παραγόντων, των ατομικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων και του κοινωνικού κεφαλαίου στις τρεις βασικές εκβάσεις υπό μελέτη (μετάβαση, οικογενειακές σχέσεις και κοινωνικό κεφάλαιο) εφαρμόστηκαν τα ακόλουθα βήματα στατιστικών αναλύσεων. Καταρχήν, εφαρμόστηκαν μονοπαραγοντικές αναλύσεις για την εξέταση των αδρών σχέσεων μεταξύ της καθεμίας από τις μεταβλητές και των εκβάσεων υπό μελέτη. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκαν πολυπαραγοντικά μοντέλα για τη διερεύνηση της σχέσης παραγόντων και των εκβάσεων υπό μελέτη με τον έλεγχο της πιθανής επίδρασης συγχυτικών παραγόντων.

Κατά τη μονοπαραγοντική ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν οι μη-παραμετρικοί έλεγχοι Mann-Whitney και Kruskal-Wallis για τη διερεύνηση των διαφορών των ποσοτικών μετρήσεων στα επίπεδα ποιοτικών μεταβλητών, ο συντελεστής συσχέτισης του Spearman για τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ ποσοτικών μεταβλητών και τέλος ο έλεγχος Pearson's χ^2 για την ανεξαρτησία μεταξύ ποιοτικών μεταβλητών.

Μοντέλα πολυπαραγοντικών παλινδρομήσεων χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση των σχέσεων των ατομικών χαρακτηριστικών με τις εκβάσεις υπό μελέτη. Στα μοντέλα αυτά χρησιμοποιήθηκαν οι παράγοντες που βρέθηκαν να σχετίζονται με την έκβαση υπό μελέτη, με βάση τα μονοπαραγοντικά μοντέλα ($p < 0.1$). Πιο συγκεκριμένα, για τις κλίμακες του κοινωνικού κεφαλαίου εκτιμήθηκαν οι συντελεστές β και τα 95% διαστήματα εμπιστοσύνης με τη χρήση της γραμμικής παλινδρόμησης. Για τις κατηγορικές εκβάσεις (ομάδες μετάβασης) χρησιμοποιήθηκαν η λογιστική (logistic) και η πολυωνυμική (multinomial) παλινδρόμηση για την εκτίμηση του λόγου πιθανοφάνειας (odds ratio) και των 95% διαστημάτων εμπιστοσύνης.

Όλες οι υποθέσεις εξετάστηκαν με βάση το επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 5\%$ και ερευνητικές υποθέσεις διπλής κατεύθυνσης. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με το στατιστικό λογισμικό πακέτο IBM SPSS, version 19 (IBM Corporation, Armonk, NY).

Αποτελέσματα

Το κοινωνικό κεφαλαίο των φοιτητών του δείγματος γενικά χαρακτηρίζεται χαμηλό ($m = 45,48$). Από τους παράγοντες του κοινωνικού κεφαλαίου, οι τρεις από τους πέντε παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα. Αναλυτικά οι παράγοντες «Αισθήματα Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας» ($m = 2,64$), «Ανοχή στη Διαφορετικότητα» ($m = 3,00$), «Σχέσεις με Συγγενείς και Φίλους» ($m = 3,48$), εμφανίζουν χαμηλό μέσο όρο, ενώ χαμηλό προς μεσαίο η «Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα» και η «Εκτίμηση της Ζωής και Σχέσεις στην Εργασία» (Πίνακας 1).

Από τις συσχετίσεις που έλαβαν χώρα με το σύνολο των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος με το κοινωνικό κεφάλαιο και τους παράγοντες που το σχηματίζουν αναδεικνύεται ότι τόσο το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο ($p=0.032$), όσο και σειρά παραγόντων όπως η συμμετοχή ($p=0.024$), η ασφάλεια ($p=0.006$) και τα δίκτυα της οικογένειας ($p=0.004$) σχετίζονται στατιστικά σημαντικά με την υψηλή εκπαίδευση του ίδιου του νέου. Παρομοίως η συμμετοχή ($p=0.039$), η ασφάλεια ($p=0.005$) και το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο ($p=0.017$) σχετίζονται θετικά με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση της μητέρας. Τέλος, οι αξίες ($p=0.043$) και το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο ($p=0.042$) σχετίζονται στατιστικά σημαντικά με την απασχόληση των νέων **(Πίνακας 2)**.

Από τη μονοπαραγοντική σύγκριση των υποκλιμάκων του κοινωνικού κεφαλαίου με τις τρεις ομάδες της μετάβασης του νεαρού ενήλικα από την εκπαίδευση στην εργασία, οι τρεις παράγοντες του κοινωνικού κεφαλαίου δεν φαίνεται να επηρεάζουν στατιστικά σημαντικά καμία από τις τρεις ομάδες μετάβασης. Από τη μονοπαραγοντική σύγκριση του οικονομικού και του κοινωνικού κεφαλαίου με τις τρεις ομάδες της μετάβασης παρατηρήθηκε ότι από την πλήρη, το ενδιάμεσο και την ανεξάρτητη μετάβαση εκείνη που σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το οικονομικό κεφάλαιο είναι η ανεξάρτητη μετάβαση ($p<0.001$). Αντίθετα το κοινωνικό κεφάλαιο δεν φαίνεται να διαφοροποιεί κανένα από τους τρεις τύπους μετάβασης **(Πίνακας 3)**.

Η συσχέτιση του κοινωνικού και του οικονομικού κεφαλαίου με τη μετάβαση και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των νεαρών ενηλίκων ανέδειξε μη στατιστικά σημαντική σχέση με το κοινωνικό κεφάλαιο. Αντίθετα, με το οικονομικό κεφάλαιο σχετίζεται η ανεξάρτητη μετάβαση και ιδιαίτερα στα αγόρια ($p=0.001$), ηλικίας 25 + ($p=0.001$), αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ($p=0.001$), που διαμένουν με τους γονείς τους ($p=0.012$) σε αγροτική περιοχή ($p=0.036$) και είναι εργαζόμενοι ($p=0.001$) **(Πίνακας 4)**.

Η multinomial regression αναδεικνύει ότι η μετάβαση των νέων από το σχολείο στην ενηλικίωση πραγματοποιείται με οικονομικούς όρους και όχι με κοινωνικούς, αφού το κοινωνικό κεφάλαιο είναι στατιστικά αδιάφορο ενώ το οικονομικό κεφάλαιο σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με την ανεξάρτητη μετάβαση ($p=0.001$) **(Πίνακας 5)**.

Συζήτηση

Η υπόθεση σχετικά με το ότι το υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο οδηγεί σε σημαντικούς πόρους και σημαντικούς άλλους δεν επιβεβαιώθηκε στη συγκεκριμένη μελέτη, σε αντίθεση με άλλες μελέτες (Burt, 1992, Lin, 2001, Granovetter, 1973). Η επιτυχημένη ολοκλήρωση της μετάβασης με όρους ανεξαρτησίας δεν σχετίστηκε με καμία από τις μετρήσεις και τους όρους του κοινωνικού κεφαλαίου. Κανείς θα περίμενε να επιδράσει στις ομάδες με πλήρη ή μερική ανεξαρτησία καθώς έχει τεκμηριωθεί ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό

παράγοντα κατά τη διάρκεια αναζήτησης εργασίας (Culliney, 2014). Εντούτοις, αυτό δεν επιβεβαιώθηκε.

Κυρίως το συνολικό κοινωνικό κεφαλαίο και οι παράγοντες της συμμετοχής στην τοπική κοινωνία, της ασφάλειας και εμπιστοσύνης ήταν αυτά που συσχετίστηκαν θετικά με το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης των νέων και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση των μητέρων τους. Αποτελέσματα μελετών έχουν τεκμηριώσει ότι η εκπαίδευση εντείνει τα κίνητρα των ατόμων για κοινωνική συμμετοχή και συμβάλλει στην αύξηση του κοινωνικού κεφαλαίου. Θεωρείται βασικός παράγοντας της ανάπτυξης, της συλλογικής δράσης, της πρόσβασης στα δίκτυα και της αλληλεγγύης (Jokisaari & Nurmi, 2005, Field, 2003). Επίσης η εργασιακή ένταξη των νέων της μελέτης σχετίζεται θετικά με το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο. Το παραπάνω εύρημα είναι τεκμηριωμένο ότι επηρεάζει θετικά την ένταξη του νέου στην αγορά εργασίας (Hsu et al., 2007, Alibaygi & Rouya, 2011). Τα άτομα που κατέχουν πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης διατηρούν επαφές και έχουν ευρεία πρόσβαση σε δίκτυα γεγονόσ που αποδεικνύεται βασικό για την καριέρα τους (Field, 2003). Τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης αναζητούν υποστήριξη κυρίως από την οικογένεια (Reinhardt et al., 2001), ενώ άτομα με υψηλό επίπεδο μόρφωσης συνδέονται με δίκτυα εκτός της οικογένειας τους (Uhlenberg & Jong, 2004, Burt, 1997).

Τα ποσοστά του κοινωνικού κεφαλαίου των νέων καταγράφηκαν συνολικά και ανά παράγοντα πολύ χαμηλά, επιβεβαιώνοντας τα αποτελέσματα της World Bank σύμφωνα με τα οποία η χώρα μας καταλαμβάνει την 17η θέση σε 18 χώρες σε συμμετοχή σε οργανώσεις, τη χειρότερη θέση στη γενικευμένη εμπιστοσύνη και την 15η στο αίσθημα ασφάλειας των κατοίκων (Πούπος, 2010). Επομένως, με κριτήριο την πολύ χαμηλή θέση της Ελλάδας γενικότερα σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης, είναι αναμενόμενο οι νέοι να μην στηρίζονται στο κοινωνικό τους κεφάλαιο για την αναζήτηση ευκαιριών και εργασίας και να μην στηρίζουν τη μετάβασή τους σε αυτό, όταν στην πραγματικότητα είναι σχεδόν ανύπαρκτο. Παρομοίως, η μελέτη των Bhagvatula et al. (2010) ενώ διαπιστώνει ότι γενικά το κοινωνικό κεφάλαιο υποστηρίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα, εντούτοις σημειώνει ότι η σχέση του με την καριέρα στους νέους απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση.

Στην Ελλάδα με τη μακροοικονομική ύφεση των τελευταίων δύο δεκαετιών, οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες έχουν οξυνθεί. Η ανεργία των νέων 15-29 ετών ακουμπά στο 40% με αρνητικές συνέπειες για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Το κράτος δεν έχει ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των πολιτών για δίκαιη αναδιανομή του εισοδήματος, ανταποκρισιμότητα, ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών, διαφάνεια και ισότητα στις ευκαιρίες. Αυτό το περιβάλλον στη χώρα δυσκολεύει ακόμη περισσότερο την ενίσχυση της ανεξάρτητης μετάβασης στην ενηλικίωση, η οποία σύμφωνα με την παρούσα μελέτη απαιτεί οικονομική ανεξαρτησία. Ενώ η βιβλιογραφία επιβεβαιώνει ότι το εισόδημα ενός ατόμου σχετίζεται με το υψηλό του εκπαιδευτικό επίπεδο και την πρόσβαση σε δίκτυα και ομάδες (Blustein et al.,

1997), εντούτοις η παρούσα μελέτη αναδεικνύει ότι η οικονομική ανεξαρτησία αφορά κυρίως τα αγόρια, τους αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όσους διαμένουν με τους γονείς τους και εκείνους που ζουν σε αγροτικές περιοχές. Αυτό συμφωνεί με την τοποθέτηση ότι στην Ελλάδα -όπως και σε άλλες χώρες της Μεσογείου- η οικογένεια αναλαμβάνει ρόλο οικονομικά υποστηρικτικό για τα νέα μέλη της (Ferrera, 1996) με το 50% των νέων 18-33 ετών στη χώρα μας να ζουν με τους γονείς (Dendrinis, 2014). Αυτό έχει αρνητικές συνέπειες μιας και καθυστερεί ή μεταλλάσσει τη μετάβαση των νέων από το σχολείο στην εργασία.

Για την είσοδο και ένταξη στην αγορά εργασίας απαιτείται η ενίσχυση του «bridging» κοινωνικού κεφαλαίου και των αδύναμων και χαλαρών δικτύων με επαφές και γνωριμίες, που προσφέρουν περισσότερες νέες πληροφορίες πέραν του στενού δικτύου της οικογένειας που αναπαράγει τις ίδιες πληροφορίες. Απαιτείται ομαλή μετάβαση από το σχολείο στην εργασία με τη δημιουργία γεφυρών (bridging) με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες που θα δώσουν πρόσβαση σε νέες πληροφορίες, ευκαιρίες και προκλήσεις.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Alibaygi A & Pouya M. (2011). Socio-demographic determinants of entrepreneurial intentions: A case from Iran. *African Journal of Business Management*, 5 (34), pp. 13316–13321.
- Bhagvatula S., Elfring T., van Tilburg A. & van de Bunt GG. (2010). How social and human capital influence opportunity recognition and resource mobilization in India's handloom industry. *Journal of Business Venturing*, 25 (3), pp. 245–260.
- Blustein D.L., Phillips S.D., Jobin-Davis K., Finkelberg S.L. & Roarke A.E. (1997). A theory building investigation of the school-to-work transition. *Counseling Psychologist*, 25, pp. 364–405.
- Blustein D.L., Schultheiss D.P. & Flum H. (2004). Toward a relational perspective of the psychology of careers and working: A social constructionist analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 64, pp. 423–440.
- Bourdieu P. (1986). Forms of Social Capital. In J.G. Richardson (Editor) *Handbook of Theory and Research of the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. (pp. 241-258).
- Bourdieu, P. (1984), *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1997). The forms of capital. In AH Halsey, H Lauder, P Brown, and A Stuart Wells (Editors). *Education: Culture, Economy, and Society* (pp. 46-58). Oxford, UK: Oxford University Press.

- Boxman E. A., De Graaf P. M. & Flap H. D. (1991). The impact of social and human capital on the income attainment of Dutch managers. *Social Networks*, 136, pp.51-73.
- Burt, R.S. (1992). *Structural Holes: The social structure of competition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Burt, R.S. (1997). A note on social capital and network content. *Social Networks*, 19, pp.355–373.
- Cahuc P. & Fontaine F. (2002). *On the Efficiency of Job Search with Social Networks*. CEPR Discussion Paper (No.3511).
- Cattel, V. (2001). Poor people, poor places, and poor health: the mediating role on social networks and social capital. *Social Science & Medicine*, 52, pp.1501–1516.
- Cohen D. & Prusak L. (2001). *In good company*. Boston, MA: Harvard University Press.
- Coleman, J. (1987). Families and schools. *Educational Researcher*, 16 (6), pp.32-38.
- Coleman, J.S. (1991). Prologue: constructed social organizations. In P. Bourdieu and J.S. Coleman (Editors). *Social Theory for a Changing Society*. Boulder: Westview Press.
- Coleman, J.S. (1994). *Foundations of Social Theory*. Cambridge MA: Belknap Press.
- Culliney, M. (2014). The rural pay penalty: youth earnings and social capital in Britain. *Journal of Youth Studies*, 17 (2), pp. 148-165.
- Dendrinou, I. (2014). Youth employment before and during the crisis. Rethinking labour market institutions and work attitudes in Greece. *Social Cohesion and Development*, 9 (2), pp. 117-132.
- Dika S.L. & Singh K. (2002). Applications of Social Capital in Educational Literature: a critical synthesis. *Review of Educational Research*, 72, 1, pp. 31–60.
- Fernandez, R. M., Castilla, E. J., & Moore, P. (2000). Social capital at work: Networks and employment at a phone center. *American Journal of Sociology*, 105(5), pp.1288-1356.
- Ferrera, M. (1996). The 'southern model' of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6 (1), pp. 17-37.
- Field, J. (2003). *Social Capital*. Routledge, New York: Taylor & Francis Group.
- Flap, H.D. & Boxman, E.A. (2001). Getting started: The influence of social capital on the start of the occupational career. In N. Lin, K. Cook, and R. Burt (Editor). *Social Capital: Theory and Research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Foley, M. & Edwards, B. (1999). It is time to disinvest in social capital? *Journal of Public Policy*, 19 (2), pp.141-17.
- Fram, M.S. (2004). Research for progressive change: Bourdieu and social work. *Social Service Review*, 78 (4), pp. 553-576.
- Gauntlett, D. (2011). *Making is Connecting: The social meaning of creativity, from DIY and knitting to YouTube and Web 2.0*. Polity Press.
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp. 1360-1380.

- Granovetter, M.S. (1995). *Getting a Job: A study of contacts and careers* (2nd edition). Chicago: The University of Chicago Press.
- Higgins, M.C. (2001). Changing careers: The effects of social context. *Journal of Organizational Behavior*, 22, pp.595–618.
- Holland, J., Reynolds T. & Weller S. (2007). Transitions, Networks and Communities: The significance of social capital in the lives of children and young people. *Journal of Youth Studies*, 10 (1), pp. 97-116.
- Holzer, H.J. (1987). Informal job search and black youth unemployment. *American Economic Review*, 77, pp.446-452.
- Hope, P., Edwards, R., Goulbourne, H. & Solomos, J. (2007). Immigration, social cohesion and social capital: a critical review. *Critical Social Policy*, 27 (1), pp.24-49.
- Hsu D.H., Roberts E.B. & Eesley, C.E. (2007). Entrepreneurs from technology-based universities: Evidence from MIT. *Research Policy*, 36 (5), pp.768–788.
- Israel, B.A. (1985). Social networks and social support: implications for natural helper and community level interventions. *Health Education Quarterly*, 12, pp.65–80.
- Jokisaari M. & Nurmi J.E. (2005). Company matters: Goal-related social capital in the transition to working life. *Journal of Vocational Behavior*, 67, pp.413–428.
- Kohn M. & Schooler C. (1983). *Work and Personality: An inquiry into the impact of social stratification*. Norwood, NJ: Ablex Publishing.
- Koutra, K., Kritsotakis G., Orfanos Ph., Ratsika N., Kokkevi A. & Philalithis, A. (2014). Social capital and regular and binge alcohol use in adolescence: a cross sectional study in Greece. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 21 (4), pp.299-309.
- Koutra, K., Orfanos P., Roumeliotaki T., Kritsotakis G., Kokkevi A. & Philalithis, A. (2012). Psychometric Validation of the Youth Social Capital Scale in Greece. *Research on Social Work Practice*, 22 (3), pp.333 – 343.
- Koutra, K. (2015). Community Development: A Challenging Strategy for Social Capital, Health Promotion, and Community Social Work. In: *Social Capital: Global Perspectives, Management Strategies and Effectiveness*. USA: Nova Science Publishers, INC.
- Kritsotakis G., Koutis A.D., Alegakis A.K. & Philalithis A.E. (2008). Development of the social capital questionnaire in Greece. *Research in Nursing and Health*, 31, pp.217-225.
- Lalit, S. (2014) Impact of family capital & social capital on youth entrepreneurship – a study of Uttarakhand state, India. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 4 (14), <https://link.springer.com/article/10.1186/s40497-014-0014-3>.
- Li, X. (2008). *Social Capital and Employment Entry of Recent Immigrants to Canada. Longitudinal Survey of Immigrants to Canada (LSIC)*. Canada: Research Evaluation.
- Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Structure and Action*. London: Cambridge University Press.

- Lin, X. (1999). Social networks and status attainment. *Annual Review Sociology*, 25, pp.467–487.
- Lochner, K., Kawach I. & Kennedy, B. (1999). Social capital: a guide to its measurement. *Health and Place*, 5, pp. 259–270.
- Meegan S.P. & Berg C.A. (2001). Whose life task is it anyway? Social appraisal and life task pursuit. *Journal of Personality*, 69, pp.363–389.
- Montgomery, J.D. (1991).Social Networks and Labor Market Outcomes: Toward an economic analysis. *American Economic Review*, 81, pp.1408-1418.
- Montgomery, J.D. (1992). Job Search and Network Composition: Implications of the strength-of-weak-ties hypothesis. *American Sociological Review*, 57, pp.586-96.
- Morrow, V. (2001).Young People's Explanations and Experiences of Social Exclusion: Retrieving Bourdieu's Concept of Social Capital. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 21(4), pp.37-63.
- Mouw, T. (2003). Social capital and finding a job: Do contacts matter? *American Sociological Review*, 68 (6), pp. 868-898.
- Onyx J. & Bullen P. (2000). Measuring social capital in five communities. *The Journal of Applied Behavioral Science* 36, pp.23–42.
- Ozday, O. (2008). Does social capital deter youth from cheating, alcohol use, and violence in Turkey?: Bringing torpil. *Journal of Criminal Justice*, 36, pp.403-415.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, pp.1–24.
- Putnam, R. (1993). What makes democracy works? *National Civic Review*, 82 (2), pp.101-107.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Raffo, C. & Reeves, M. (2000) Youth transitions and social exclusion: Developments in social capital theory. *Journal of Youth Studies*, 3 (2), pp.147-166.
- Reinhardt, J.P., Boerner, K. & Benn, D. (2003). Predicting individual change in support over time among chronically impaired older adults. *Psychology and Aging*, 18 (4), pp.770-779.
- Uhlenberg, P. & de Jong, J.G. (2004). Age-segregation in later life: An examination of personal networks. *Aging and Society*, 24, pp.5-28.
- Vondracek, F.W. (1998). Career development: A lifespan perspective (Introduction to the Special Section). *International Journal of Behavioral Development*, 22, pp.1–6.
- Woolcock, (2001). *Using Social Capital: Getting the Social Relations Right in the Theory and Practice of Economic Development*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- World Bank (2001). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington, D.C.: The World Bank.

Ελληνόγλωσση

- Γκιωνάκης, Ν., Σταθακοπούλου, Ε., Στεφανάτου, Π., Ζήση, Α. & Μαυρέας, Β. (2005). *Εκτίμηση αναγκών ψυχικής υγείας στην κοινότητα. Μεθοδολογικός Οδηγός*. Αθήνα: Μονάδα Υποστήριξης & Παρακολούθησης ΨΥΧΑΡΓΩΣ – Β΄ ΦΑΣΗ'.
- Κουκούλη, Σ., Καλαϊτζάκη, Α.Ε., Κούτρα, Κ., Κριτσωτάκης, Γ., Οικονόμου, Κ., Ράτσικα, Ν. (2015). Η μετάβαση από τη νεότητα στην ενηλικίωση: μια μελέτη στους νέους της Κρήτης. Ερευνητική Έκθεση, *Πρόγραμμα Αρχιμήδης III*, Υποέργο 4, ΤΕΙ Κρήτης.
- Κριτσωτάκης, Γ. (2009). *Μελέτη Συσχέτισης του Κοινωνικού Κεφαλαίου με την Ικανοποίηση των Χρηστών Υπηρεσιών Υγείας από τις Υπηρεσίες Υγείας*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Κριτσωτάκης, Γ., Αντωνιάδου Έ., Κούτρα Κ., Κούτης Α. & Φιλαλήθης, Α. (2010). Γνωσιακή Στάθμιση της «Κλίμακας Ποσοτικής Εκτίμησης του Κοινωνικού Κεφαλαίου» σε Ελληνικό Πληθυσμό. *ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ*, 49 (3), σελ. 274–285.
- Πούπος, Η (2010). *Το Κοινωνικό Κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Πίνακας 1. Παράγοντες του Κοινωνικού κεφαλαίου

	Συμμετοχή	Ασφάλεια	Ανοχή	Οικογένεια	Αξία	Συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο
Mean	17,84	2,64	3,00	3,48	15,36	45,48
Std. Deviation	1,40	0,48	0,36	0,65	1,43	2,50
Median	18,00	3,00	3,00	4,00	15,00	46,00
Interquartile Range	2,00	1,00	0,00	1,00	2,00	3,00
Minimum	14,00	2,00	2,00	2,00	12,00	34,00
Maximum	23,00	4,00	4,00	4,00	20,00	53,00
Skewness	-0,02	-0,56	0,06	-0,91	0,27	-0,282
Kurtosis	0,01	-1,56	4,74	-0,29	0,45	1,124

Πίνακας 2. Κοινωνικό Κεφάλαιο & κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των νέων

	Συμμετοχή				Ασφάλεια				Ανοχή				Οικογένεια				Αξίες				Σύνολο			
	N	m	SD	p-value	N	m	SD	P-value	N	m	SD	p-value	N	m	SD	P-value	N	m	SD	P-value	N	m	SD	p-value
Φύλο				0.304				0.012				0.106				0.904				0.330				0.350
Άνδρας	341	17.9	1.4		296	2.6	0.5		358	3.0	0.4		361	3.4	0.7		346	15.4	1.5		264	45.5	2.5	
Γυναίκα	410	17.8	1.4		367	2.7	0.5		427	3.0	0.4		435	3.4	0.7		413	15.5	1.5		329	45.5	2.5	
Ηλικία				0.218				0.775				0.701				0.038				0.038				0.925
< 20,00	154	17.8	1.5		123	2.6	0.5		160	3.0	0.4		160	3.4	0.8		156	15.7	1.6		110	45.5	2.7	
20,00 - 24,00	378	17.8	1.5		326	2.7	0.5		396	3.0	0.4		404	3.3	0.7		381	15.5	1.5		289	45.5	2.5	
25,00+	217	18.0	1.3		212	2.7	0.5		226	3.0	0.3		229	3.5	0.7		220	15.2	1.4		193	45.5	2.3	
Εκπαίδευση				0.024				0.006				0.780				0.004				0.114				0.032
Υποχρεωτική	34	17.4	1.6		26	2.4	0.5		36	2.9	0.5		37	3.0	0.8		32	14.8	1.7		19	43.5	3.6	
Δευτεροβάθμια	325	18.0	1.4		278	2.6	0.5		341	3.0	0.4		342	3.4	0.7		329	15.5	1.5		250	45.6	2.7	
Ανώτερη/ Ανώτατη	377	17.8	1.4		346	2.7	0.5		392	3.0	0.4		401	3.4	0.7		382	15.4	1.4		313	45.5	2.2	
Εκπαίδευση Μητέρας				0.039				0.005				0.409				0.293				0.915				0.017
Υποχρεωτική	253	17.7	1.5		218	2.6	0.5		265	3.0	0.4		266	3.3	0.8		251	15.4	1.6		197	45.2	2.9	
Δευτεροβάθμια	328	17.9	1.3		292	2.6	0.5		345	3.0	0.4		352	3.4	0.7		339	15.5	1.5		261	45.5	2.4	
Ανώτερη/ Ανώτατη	142	18.1	1.4		127	2.8	0.4		144	3.0	0.4		146	3.4	0.7		142	15.5	1.2		115	46.0	2.0	

Πίνακας 3. Μονοπαραγοντική ανάλυση του οικονομικού και του κοινωνικού κεφαλαίου με τις ομάδες της μετάβασης των νέων

	Ομάδες						p-value
	Πλήρης εξάρτηση		Ενδιάμεση		Πλήρης ανεξαρτησία		
	N	%	N	%	N	%	
Οικονομικό κεφάλαιο							<0.001
Εξαρτημένος	119	22%	393	72%	34	6%	
Ανεξάρτητος	4	2%	168	81%	35	17%	
Κοινωνικό κεφάλαιο							0.819
Below 75 th	69	15%	345	74%	51	11%	
Above 75 th	16	16%	76	75%	9	9%	

**P-values obtained from Pearson's chi-square test with Fisher correction for nominal data.*

Πίνακας 4. Οικονομικό και κοινωνικό κεφάλαιο & κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά

	Οικονομικό κεφάλαιο				p-value	Κοινωνικό κεφαλαίο				p-value
	Εξαρτημένος		Ανεξάρτητος			Κάτω 75 ^η		Ανω 75 ^η		
	N	%	N	%		N	%	N	%	
Φύλο					<0.001					0.750
Άνδρας	227	39.4%	136	63.0%		214	44%	50	46%	
Γυναίκα	349	60.6%	80	37.0%		270	56%	59	54%	
Ηλικία					<0.001					0.335
< 20,00	149	25.9%	11	5.1%		88	18%	22	20%	
20,00 - 24,00	312	54.3%	84	39.3%		231	48%	58	53%	
25,00+	114	19.8%	119	55.6%		164	34%	29	27%	
Εκπαίδευση					<0.001					0.665
Υποχρεωτική	23	4.1%	17	8.1%		17	4%	2	2%	
Δευτεροβάθμια	230	40.8%	110	52.4%		203	43%	47	44%	
Ανώτερη/ Ανώτατη	311	55.1%	83	39.5%		255	54%	58	54%	
Εκπαίδευση Μητέρας					<0.001					0.606
Υποχρεωτική	189	33.9%	77	38.5%		162	35%	35	33%	
Δευτεροβάθμια	244	43.7%	105	52.5%		215	46%	46	43%	
Ανώτερη/ Ανώτατη	125	22.4%	18	9.0%		90	19%	25	24%	
Εκπαίδευση Πατέρα					0.002					0.932
Υποχρεωτική	187	33.6%	94	46.8%		166	36%	38	36%	
Δευτεροβάθμια	267	48.0%	84	41.8%		215	46%	51	48%	
Ανώτερη/ Ανώτατη	102	18.3%	23	11.4%		85	18%	18	17%	

Συγκατοίκηση					0.012					0.632
Μόνος	171	29.7%	53	24.7%		129	27%	30	28%	
Γονείς	248	43.1%	99	46.0%		204	42%	49	45%	
Οικογένεια	86	14.9%	48	22.3%		92	19%	15	14%	
Άλλο	71	12.3%	15	7.0%		59	12%	15	14%	
Συγκατοίκηση					0.162					0.905
Μόνος	171	29.7%	53	24.7%		129	27%	30	28%	
Με άλλους	405	70.3%	162	75.3%		355	73%	79	72%	
Οικογενειακή κατάσταση					0.080					0.721
Μόνος	244	44.7%	89	42.8%		203	44%	46	46%	
Σε σχέση	211	38.6%	69	33.2%		167	36%	39	39%	
Συγκατοίκηση με σύντροφο	47	8.6%	30	14.4%		59	13%	9	9%	
Παντρεμένος/ Διαζευγμένος	44	8.1%	20	9.6%		37	8%	7	7%	
					0.057					
Αστικότητα περιοχής καταγωγής										0.913
Αγροτική	199	35%	91	42%		177	37%	39	36%	
Αστική/ Ημι-αστική	374	65%	125	58%		306	63%	70	64%	
					0.036					
Αστικότητα περιοχής κατοικίας										0.310
Αγροτική	419	84%	152	77%		333	80%	79	85%	
Αστική/Ημι-αστική	79	16%	45	23%		85	20%	14	15%	
Φοιτητής					<0.001					0.393
Όχι	185	32.1%	155	71.8%		215	44%	43	39%	
Ναι	391	67.9%	61	28.2%		269	56%	66	61%	
Εργασία					<0.001					0.929
Όχι	344	59.7%	14	6.5%		206	43%	47	43%	
Ναι	232	40.3%	202	93.5%		277	57%	62	57%	

Πίνακας 5. Η επίδραση στη μετάβαση των νέων του κοινωνικού & οικονομικού κεφαλαίου

		Πλήρης ανεξαρτησία				Πλήρης εξάρτηση			
		RR	95% CI		p-value	RR	95% CI		p-value
Συμμετοχή	Ref.	1.00	0.80	1.25	0.984	1.00	0.87	1.16	0.952
Ασφάλεια	Ref.	0.93	0.51	1.70	0.809	0.85	0.53	1.36	0.500
Ανοχή	Ref.	0.72	0.31	1.68	0.449	1.03	0.63	1.69	0.909
Οικογένεια	Ref.	1.16	0.76	1.78	0.483	1.14	0.85	1.52	0.388
Αξίες	Ref.	1.02	0.83	1.25	0.860	1.06	0.93	1.22	0.381
Σύνολο	Ref.	0.98	0.86	1.11	0.741	1.01	0.92	1.12	0.762
ΚΚ cut-off									
Άνω vs Κάτω 75η	Ref.	1.14	0.50	2.60	0.754	1.03	0.56	1.90	0.931
Οικονομικό κεφάλαιο									
Εξαρτημένος vs Ανεξάρτητος	Ref.	21.3 4	5.09	89.53	<0.001	1.07	0.54	1.85	0.981

**Separate models were created for each Social Capital variable. All models were additionally adjusted for gender, age and education.*